

У ФОКУСІ УВАГИ ОНКОЛОГІВ

(Рубрику веде доцент Ярослав Шпарик)

НЕТРАДИЦІЙНА МЕДИЦИНА ТА ДОПОМІЖНЕ ЛІКУВАННЯ РАКУ

B. R. Cassileth

Alternative and complementary cancer treatments. Oncologist 1996; 1(3): 173—179

Короткий зміст

Нетрадиційна медицина та допоміжне лікування значно відрізняються за своєю суттю. Ця відмінність є вирішальною для спеціалістів-онкологів. „Нетрадиційна”, або невідтверджена медицина — це лікування, яке використовується незалежно від „традиційних” методів: хірургічного, променевого та цитостатичного. Іноді нетрадиційні методи небезпечні для життя і майже завжди затримують початок загальноприйнятого лікування. На противагу цьому, допоміжна терапія використовується як доповнення до загальноприйнятих методів лікування. Вона може застосовуватись для лікування окремих симптомів захворювання, надання неінвазивної паліативної допомоги з мінімальними побічними ефектами, поліпшення самопочуття пацієнтів та підсилення ефективності протипухлинного лікування. Допоміжне лікування є потрібним доповненням і наближує лікування раку до рівня технологічної довершеності.

Використання нетрадиційної медицини та допоміжного лікування не обмежується малим колом диваків, які лікуються у неосвічених, таємно практикуючих осіб. Альтернативні методи лікування нині впливають на різні ланки системи охорони здоров'я: на адміністративне та фінансове керівництво медициною, на різноманітних спеціалістів-медиків, включаючи й онкологів.

Інформація про нетрадиційну медицину легкодоступна. Описи, звичайно позитивні, з'являються в засобах масової інформації, включаючи телебачення, газети та електронну мережу Інтернет. Численні нетрадиційні та додаткові лікувальні засоби використовувалися у клініках як США, так і інших країн. Безліч засобів продаються навіть поштою, подібно як оздоровчі продукти та бакалійні товари.

Нетрадиційна медицина та допоміжне лікування

Нетрадиційна медицина та допоміжне лікування значно відрізняються за своєю суттю. Ця різниця є вирішальною для спеціалістів-онкологів. „Нетрадиційна” (альтернативна) медицина — це терапія, яка провадиться незалежно від „традиційних” методів лікування раку: хірургічного, променевого та цитостатичного. Іноді нетрадиційні методи небезпечні для життя і майже завжди затримують початок загальноприйнятого лікування. Незважаючи на значну рекламну підтримку нетрадиційної медицини, лише відносно невелика кількість пацієнтів погоджується на альтернативне лікування раку замість загальноприйнятого.

Допоміжні засоби лікування мають більше розповсюдження. Допоміжне („додаткове”)

лікування, як впливає із самого терміну, означає додаткову до загальноприйнятих методів терапію, а також неінвазивну паліативну допомогу з мінімальними побічними ефектами. Більшість пацієнтів застосовують допоміжне лікування для полегшення спричинених хворобою повсякденних страждань та неосновних проблем, для поліпшення емоційного та психічного самопочуття або як частину здорового способу життя.

Подібною є ситуація і в онкології. Багато пацієнтів лікуються додатковими засобами для полегшення симптомів захворювання або поліпшення якості життя. Ефективність допоміжних засобів коливається від надзвичайної до повної відсутності позитивного ефекту. Шкідливі ефекти трапляються рідко. Слід зауважити, що термін „нетрадиційна медицина” часто застосовується для окреслення додаткових засобів, приховуючи істотні відмінності між ними.

Хто практикує нетрадиційну медицину

Принаймні половина осіб, які лікуються нетрадиційними методами, мають вищу медичну освіту. За небагатьма винятками, це сімейні лікарі, спеціалісти загальної практики або психіатри. Більшість онкологів не знає, які саме методи нетрадиційної медицини та допоміжного лікування застосовують їхні пацієнти. У цій статті описано найпоширеніші в США сучасні засоби нетрадиційної медицини та допоміжного лікування. На рис. 1 наведено в історичному аспекті окремі методи нетрадиційної медицини в онкології.

Характерною рисою нетрадиційної медицини є її мінливість. Як звичайно, певний вид такого лікування є популярним протягом обмеженого періоду часу, згодом його змінює інший неперевірений метод.

Гліюксилід доктора Koch домінував у 40-х роках. У 50-х роках його витіснив препарат Хоксей. Кребіозен доктора Ivy залишався найпоширенішим засобом альтернативного лікування протягом 60-х. Лаетрил став популярним протягом наступної декади. У 80-х роках ініціативу перейняла метаболічна терапія.

Мінливість є характерною ознакою альтернативної медицини протягом останніх п'яти десятиріч.

У статті подано скорочений шлях відбору засобів нетрадиційної медицини. Лише незначну кількість альтернативних засобів вивчали загальноприйнятими науковими методами, що дало б можливість оцінити їх ефективність і зарахувати до категорії „нетрадиційних” або „недоведених”.

Як особливий терапевтичний засіб вона застосовується згідно з бажанням самого пацієнта або того, хто займається його лікуванням. Аналогічна терапія (наприклад, спеціальна дієта, молитва, мануальна та фітотерапія) може застосовуватись для контролю за об'єктивними та суб'єктивними симптомами, для поліпшення самопочуття, а також (значно рідше) для паліативного або радикального лікування. Подібно до загальноприйнятої медицини, нетрадиційна та допоміжна терапія є комплексом засобів, який є гетерогенним і змінюється залежно від „спеціаліста” та його місця проживання.

Загально прийнята медицина визнає альтернативи

Нетрадиційна терапія здійснила масивне вторгнення в загальноприйнятую медицину, включаючи освітні заклади, академічні науково-дослідні центри, медичну літературу, страхові компанії, адміністративне і фінансове керівництво системою охорони здоров'я, навіть феде-

Рисунок 1

1940	1950	1960	1970	1980
Гліюксилід	Хоксей	Кребіозен	Лаетрил	Метаболічна терапія

ральний уряд. Численні інституції в США та в інших країнах мають медичні дослідні центри для вивчення альтернативних методів. У 1992 році Національний інститут здоров'я США створив, згідно з мандатом конгресу, Офіс альтернативної медицини. Окремі члени Конгресу схвалюють застосування альтернативної медицини і активно сприяють її визнанню та фінансовому забезпеченню. Вони наполягають на тому, що медична еліта неспроможна адекватно до ситуації вивчати багатообіцяючу нетрадиційну терапію.

Національна медична бібліотека США недавно розширила та вдосконалила доступ до інформації про нетрадиційну медицину. Тепер збірка Національної медичної бібліотеки вміщує понад 60.000 джерел з нетрадиційної терапії та допоміжного лікування. Майже тридцять медичних освітніх закладів та лікарень мають програми або відділи з вивчення нетрадиційної терапії. Система постійного вдосконалення лікарів надає навіть кредити працівникам служби охорони здоров'я для відшкодування витрат на участь у конференціях з нетрадиційної медицини. Багато з цих кредитів використовувались, наприклад, для організації останніх конференцій, присвячені цілющій силі молитви. Понад 30 американських учбових закладів проводять курси з нетрадиційної медицини. До них належать, зокрема, Джорджтаунський, Колумбійський, Гарвардський університети. Багато інших періодично проводять лекції або неофіційні програми. Власне, всі національні інститути здоров'я США проводили або планують проводити дослідження з нетрадиційної медицини та допоміжного лікування.

Віднедавна почали видаватись принаймні п'ять журналів з проблем нетрадиційної медицини. Вони розраховані на лікарів та інших спеціалістів системи охорони здоров'я, хоча, звичайно, ці видання читають і пацієнти. Це такі журнали, як „Journal of Alternative and Complementary Medicine”, „Alternative and Complementary Therapies”, „Alternative Therapies in Health and Medicine”, „Mental Medicine Update”, „Alternative Medicine Journal”. У матеріалах, що публікуються в цих журналах, наголос зроблено на тому, „які типи нетрадиційної медицини спрацьовують, а котрі з них є нічим іншим, ніж шарлатанством”. Реклама, яку містять більшість із цих журналів, стосується різних засобів непідтвердженої дії – гомеопатичних ліків, акулячих хрящів, натуропатичних засобів та інших „оздоровчих” харчових продуктів, призначених для лікування раку. Без документального підтвердження не можна легально заявляти про можливість лікування раку тим чи іншим засобом. Тому вказують, що ці продукти поліпшують стан імунної системи, а та, мовляв, своєю чергою, створює умови для вилікування від злогокісного захворювання.

Страхові компанії готують пропозиції з відшкодування витрат пацієнтів на оплату нетрадиційних „спеціалістів”. Початкова частина пілотної програми „Альтернативний шлях” компанії „Голубий хрест” з Вашингтона, яка надає доступ до акупунктури та гомеопатії, дуже скоро виявила бажання пройти її. Інша американська страхова компанія пропонує програмі „здоровий спосіб життя”, яка визнає натуропатів на рівні із традиційними лікарями. Натуропатичні засоби використовуються в якості першої лінії лікування, а загальноприйняті методи — лише у вимушених обставинах.

Інші страхові агенції у своїх стандартних пропозиціях відшкодовують кошти, витрачені на певні спеціальні нетрадиційні процедури (наприклад, акупунктуру). Шість штатів вимагають, щоб страхування здоров'я охоплювало й акупунктурне лікування. Цей метод є добрим прикладом колишньої нетрадиційної медицини. Її застосування офіційно рекомендує Національний інститут здоров'я США для лікування болю, алкоголізму, наркоманії та токсикоманії.

Ставлення лікарів до нетрадиційного та допоміжного лікування змінилось. Понад 60% лікарів хоча б один раз скеровували своїх пацієнтів на огляд до представників нетрадиційної медицини або допоміжного лікування. Лікарі загальної практики роблять це значно частіше.

Популярність нетрадиційного лікування раку

Нетрадиційна медицина є надзвичайно популярною серед населення. Люди з вищою освітою частіше звертаються до неї, ніж інші. Телефонне опитування засвідчило, що в 1990 році 34% американців лікувалися в нетрадиційних „спеціалістів”, витративши на це 13,7 мільярда доларів США. Американці зробили більше візитів до „спеціалістів” (425 мільйонів),

аніж до лікарів загальної практики (388 мільйонів). Дослідження, проведені в США, виявили, що значна кількість хворих на рак використовує нетрадиційну медицину або допоміжне лікування. Опитування, що його провело Американське онкологічне товариство, засвідчило, що відсоток хворих на рак, які лікуються нетрадиційними методами, коливається в різних регіонах США від 6% до 15%.

Дослідження, проведені в інших країнах, відобразили подібну ситуацію. У Польщі понад чверть хворих на рак використовує нетрадиційну медицину. У Південній Австралії 46% дітей, а в Голландії 15% дорослих амбулаторних онкологічних хворих на додаток до загальноприйнятих методів лікувались нетрадиційними або допоміжними методами. Хворі, які лікуються нетрадиційними методами, це здебільшого жінки, порівняно молоді за віком, краще освічені, беруть участь у різноманітних міжнародних клінічних дослідженнях.

Що саме застосовують ваші пацієнти

Згаданий Офіс альтернативної медицини вирізняє у нетрадиційній медицині сім підтипів: 1) дієта та харчування; 2) психотерапевтичні засоби; 3) біоелектромагнетизм; 4) народні засоби; 5) фармакологічне та біологічне лікування; 6) мануальна терапія; 7) фітотерапія.

Дієта та харчування. Прихильники цього методу лікування доводять, що певні продукти харчування стимулюють імунну систему, а це, своєю чергою, допомагає організмові позбутись раку. Багато клінік з нетрадиційної медицини застосовують спеціальні дієти як частину загального лікування. У Великобританії майже 60% хворих на рак вдаються до нетрадиційних дієт. Загальноприйнята медицина визнала, що вживання в їжу фруктів, овочів, багатих на клітковину та антиоксиданти продуктів, уникання надмірної кількості жирів сприяють зменшенню ризику виникнення злоякісних пухлин. Однак прихильники нетрадиційної медицини цим не обмежуються. Вони часто кажуть, що дієта лікує рак шляхом підвищення імунітету. Надмірні претензії без наукового обґрунтування є характерною рисою багатьох нетрадиційних „спеціалістів”. Нині найпопулярнішою в США протираковою дієтою є, мабуть, макробіотична. У минулому вона відзначалась незбалансованим характером, але останнім часом цей недолік подолано. Ця дієта формується на 50—60% з цільного зерна, 25—30% з овочів, бобових та морських продуктів. Вона не включає м'яса та певних овочів, пропагує вживання соєвих бобів. Офіс альтернативної медицини розпочав пілотне дослідження профілактичних протиракових ефектів макробіотичної дієти.

Науковці з університетів Алабами і Бірмінгема та з Національного інституту діабету, травлення і ниркових захворювань досліджують потенційні протиракові властивості геністену — речовини, яка міститься в соєвих бобах. Припускають, що набагато нижчі показники захворюваності на рак грудної залози та інших локалізацій в азіатських жінок порівняно з американками можна пов'язати із споживанням першими значної кількості геністену. У недавно опублікованій у „New England Journal of Medicine” статті зроблено висновок про те, що соєві білки, на противагу тваринним, суттєво знижують рівень холестерину, ліпопротеїдів низької густини та тригліцеридів. Вважають, що рак грудної залози частіше виникає внаслідок підвищеної кількості спожитих жирів. Тому їх низький вміст у дієті, яка складається із харчових соєвих продуктів, пов'язується зі зменшенням захворюваності на рак.

Психотерапія. Ідея цього лікування базується на твердженні, що людина може впливати на своє здоров'я за допомогою власного розуму та молитви. Це відповідає індивідуалістичному характеру американської культури. Психотерапія є надзвичайно популярною в США. Окремі психотерапевтичні засоби перемістились із арсеналу нетрадиційної медицини в коло загальноприйнятого лікування. Отримано добре документальне обґрунтування ефективності медитації, біологічного зворотного зв'язку та йоги для зняття стресу й контролю над певними фізіологічними реакціями.

Прихильники цього методу вважають, що психологічні чинники та психотерапія здатні не тільки запобігати виникненню раку, але йвилікувати його. До пілотних досліджень на цю тему було залучено малу кількість пацієнтів, тому результати не змогли відтворити інші дослідники. Одна із таких праць публікувалася в журналі „Lancet” у 1989 році. У статті доводитьь-

ся, що жінки з раком грудної залози, які отримували щотижнево підтримуючі групові заняття, мали вдвічі довше виживання, ніж контрольна група. Незважаючи на тривалі зусилля, нікому не вдалось відтворити ці результати.

Іншим аналогічним прикладом є подвійно сліпе рандомізоване дослідження, проведене в Сан-Франциско. До нього залучено 393-х хворих, половина з яких піддавалась дистанційному психотерапевтичному впливу від людей на певній віддалі. Результати були статистично високо достовірними і свідчили, що безперервна молитва має позитивний лікувальний ефект. Проте жодному досліднику не вдалось повторити ці результати.

Bernie Siegl, колишній хірург, автор книжки „Любов, медицина та міражі”, є проповідником ідеї про взаємозв'язок розуму з раком. Він заохочує хворих мати добрий, позитивний настрій і брати на себе відповідальність за власне здоров'я. Siegl пише, що психологічний стан впливає на тривалість виживання. Він закликає хворих замислитись, чи не мають вони підсвідомої потреби у своїй хворобі, переконує пацієнтів у тому, що рак виникає внаслідок їх нездорових емоцій. Проте дослідження хворих, що його провели науковці з участю самого Siegl, не виявило різниці в тривалості виживання. Результати цього дослідження не підтвердили публічних заяв, які Siegl давав протягом 13-ти років, однак стаття, опублікована в „Journal of Clinical Oncology”, на жаль, не привернула уваги засобів масової інформації і не змогла переконати його прихильників.

Досягнення стану психічного здоров'я в онкологічних хворих — це фундаментальна складова частина ефективного лікування раку. Добрі стосунки лікаря та пацієнта, емоційна та практична допомога друзів і сім'ї є надзвичайно важливими. Однак ідея про здатність людини самостійно впливати на перебіг захворювання шляхом психічних та емоційних зусиль не має достатнього обґрунтування. Прогресування хвороби триває, незважаючи на всі значні докладені зусилля, що може викликати в пацієнта відчуття провини та власної неповноцінності.

Біоелектромагнетизм. Біоелектромагнетизм — це вивчення функціонування організму та його взаємодії з електромагнітними полями. Використовуються низькочастотні коливання електромагнітного спектру; доводиться, що магнітне поле, проникаючи крізь тіло, зцілює пошкоджені тканини (включаючи малігнізовані). Директор Інституту біофізики з міста Горб (Німеччина) вважає, що магнітне поле може лікувати різноманітні недуги, навіть злоякісні. Окремі групи дослідників із США вивчають дію магнітних полів, але дотепер не опублікували жодної праці з біоелектромагнетизму.

Офіс альтернативної медицини розпочав перевірку ефективності біоелектромагнетизму на тваринах в одному з медичних центрів Лос-Анжелеса. Дослідники пропускають струм через електроди, введені безпосередньо в пухлину. Ці перші спроби ґрунтуються на техніці, яка широко використовується в Китаї для лікування раку в людей.

Народні лікувальні засоби. До цієї категорії належить система зцілення, яка багато в чому ґрунтується на концепції про неповторність людського організму і яку згодом перейняла західна наука. Двома найвідомішими оздоровчими системами є китайська медицина та індійська аюр-веда. Вони набули популярності завдяки бестселеру Деєрак Чопра. У перекладі із санскриту „аюр” означає життя, а „веда” — знання. Це оздоровча система із 5000-річним досвідом багатьох поколінь. У її основі — поділ людей на три тілесні типи. Для кожного типу є специфічні лікувальні засоби та режими поліпшення здоров'я. Аюр-веда має сильний психотерапевтичний компонент, який наголошує на потребі зберігати свідомість у рівновазі за допомогою йоґи, медитації та інших засобів. За оцінками спеціалістів, десять клінік у Північній Америці, які практикують аюр-веду, за останніх 10 років обслужили майже 25.000 хворих. Кількість хворих на рак серед них невідома.

Традиційна китайська медицина базується на використанні енергії „чі” (життєвої сили), яка тече по енергетичних каналах (їх називають меридіанами). Традиційна китайська медицина застосовує методи кі гонґ і таї чі, активне допоміжне лікування, для посилення та врівноваження „чі”. На додаток до цього традиційна китайська медицина широко використовує трав'яну фармакопею для лікування багатьох недуг, включаючи рак. Китайські трав'яні чаї,

філософія та релаксаційні методики приваблюють багатьох хворих. Пацієнти нерідко використовують їх у якості допоміжного лікування.

Проводяться численні дослідження для вивчення позитивних моментів китайських лікувальних засобів. Акупунктура, яка не має негативних побічних ефектів і є відносно дешевою, полегшує біль та нудоту в багатьох хворих на рак.

Фармакологічне та біологічне лікування.

Цей тип лікування залишається дуже суперечливим. Напевно, найвідомішим та найпопулярнішим засобом фармакологічного лікування нині є антинеопласти, запропоновані Stanislaw Burzynski та доступні в його клініці в Х'юстоні (Техас). Інтерес публіки залишається високим, хоча лабораторні дослідження відомих учених не підтвердили існування антинеопластонів, а канадські науковці, які відвідали цю клініку, і представники Національного ракового інституту США заявили про відсутність будь-якої ефективності. Зацікавленість підвищена ще й завдяки рекламі, до того ж не тільки від постійних радіо- і телевістувів доктора Burzynski та його пацієнтів, а й від серйозних звинувачень у листопаді 1995 року, які закінчились урядовою перевіркою його х'юстонської клініки. Рейд виявився справжнім рекламним „клондайком” для пана Burzynski, оскільки внаслідок цього з'явилися телепередачі про розпач його хворих, які навіть звертались до Конгресу США. З'явилась слушна нагода для широкого тиражування поглядів доктора на державну заборону того, що пацієнти називали „лікуванням” раку. У результаті Burzynski отримав шанс підтвердити свої ідеї шляхом клінічного дослідження в його Х'юстонському дослідному інституті. Минуло кілька років, проте, незважаючи на тисячі курсів лікування, проведених за цей час, дуже мало хворих включено у це дослідження. Дивує, чому доктор Burzynski так і не скористався слушною нагодою, щоб здобути визнання законним шляхом.

Імуностимулююча терапія набула популярності завдяки зусиллям покійного Lawrence Burton та застосовується в створеній ним клініці на Багамських островах. Цей метод базується на приведенні в рівновагу чотирьох білкових компонентів крові. Ця ін'єкційна терапія, як і антинеопласти, полягає на посиленні імунітету хворих. Документація про ефективність імуностимулюючої терапії залишається недостоювальною. Клініка продовжує функціонувати і після смерті пана Burton, хоча дещо втратила популярність. Причинами занепаду є розквіт інших видів нетрадиційної медицини, наприклад, лікування акулячими хрящами.

Інтерес до акулячих хрящів як до складової протиракової терапії викликала книжка „Акули не хворіють на рак”, опублікована I. William Lane в 1992 році. З'явилися телевізійні передачі про регресію пухлин у хворих на рак, які проходили лікування акулячими хрящами на Кубі. За даними провідних науковців, молекули активних інгредієнтів у „харчовому додатку” з акулячих хрящів занадто великі для доброго всмоктування у травному каналі. Вони змішуються із інертними інгредієнтами та виходять з організму. Всупереч відсутності позитивного підґрунтя, таблетки та свічки з акулячих хрящів стали доступними у крамницях „здорової їжі” по цілій країні і набули значної популярності. Офіс альтернативної медицини спробував вивчити протиракову ефективність акулячих хрящів, але дослідження зупинилося у зв'язку із забрудненням отриманих хрящів.

Ще одним добре відомим біологічним засобом, популярним на Південному Сході США, є „кансел”. Його прихильники вважають, що цей засіб повертає ракові клітини до „примітивного стану”, у якому вони можуть перетравлюватися і ставати інертними. Лабораторні дослідження встановили, що „кансел” складається із простих хімічних речовин: азотної кислоти, сульфату натрію, соди та сірчаної кислоти. Вчені не виявили даних, які б підтвердили протиракові властивості „канселу”, і відхилили претензії прихильників його ефективності.

Метаболічне лікування започатковано в США і проводиться в Тіхуані (Мексика). Основною ідеєю лікування є те, що токсичні продукти злоякісних клітин акумулюються в печінці і призводять до печінкової недостатності та смерті. Тому лікування спрямоване на нейтралізацію ураження печінки шляхом застосування кавових клізм та спеціальної дієти (зменшена кількість кухонної солі та жирів, підвищена — калію). На пагорбах довкола Тіхуани побудовано клініки, кожна з яких пропонує свою версію метаболічного лікування раку.

Фармакологічні та біологічні лікувальні засоби скоро з'являються і так само скоро зникають. Остання новинка — ін'єкція баранячої плаценти. Недавно якийсь фермер з Айови був визнаний винним у тому, що лікував без ліцензії. Він продавав ембріональну тканину своїх корів, доводячи, що вона лікує рак.

Мануальна терапія

Мануальна терапія являє собою техніку дотиків та маніпуляцій. Остеопати та хіропрактики були серед перших, хто почав використовувати мануальні методи. Окремі хіропрактики вважають, що здатні лікувати численні недуги спеціальними маніпуляціями.

Масаж руками є чудовим додатковим методом лікування хворих на рак, особливо для зняття стресу. Але один із найвідоміших мануальних методів — „лікувальний дотик” — суперечить власній назві. Насправді „спеціалісти” мануальної терапії роблять рухи своїми руками за кілька дюймів від тіла хворого та знімають „блокаду” енергетичного поля пацієнта. Це вчення розвинув викладач сестринської справи з Нью-Йоркського університету. „Лікувальний дотик” вивчали в багатьох американських середніх медичних освітніх закладах. Є повідомлення про вилікування хворих на рак цим методом. Численні критики з боку загальноприйнятної медицини висміювали його фундаментальні передумови. Незважаючи на це, медсестри в Сполучених Штатах та інших країнах широко практикують „лікувальний дотик”.

Фітотерапія. Трав'яні засоби є характерною частиною народної медицини протягом усієї історії її існування. Лікування травами поширене в більшості регіонів світу. Незважаючи на те, що багато трав'яних засобів претендують на протиракові властивості, лише окремі з них здобули значну популярність як нетрадиційні засоби для лікування раку.

„Ессіак” є популярним трав'яним нетрадиційним протираковим засобом у Північній Америці. Спочатку його запропонував канадський народний цілитель, а згодом популяризувала медична сестра Rene Caisse („Ессіак” — це слово Caisse, прочитане в зворотному напрямку). Ессіак складається із чотирьох трав: лопуха, турецького ревеню, щаелю та пагонів в'яза. Кооперативні дослідження Національного інституту раку США та Memorial Sloan-Kettering Cancer Center заперечили протиракову активність цього засобу. Проблема „Ессіаку” в тому, що Caisse ніколи не розкривала його вмісту. Тому кілька конкуруючих фірм продають різні його версії, і кожна з них претендує на правильну рецептуру. „Ессіак” є широкодоступним у магазинах „здорової” їжі.

Іскадор, виготовлений з омели, є популярним протираковим засобом у Європі, де його застосовували протягом століть. Він застосовується в багатьох протиракових західноєвропейських клініках. Проводяться вивчення протиракової активності Іскадору.

Урядові організації США не вивчали безпечності та ефективності трав'яних засобів, більшість із них не перевірено на побічні ефекти. Недавно описано тяжкі ураження нирок та печінки при застосуванні окремих трав'яних лікувальних засобів, наприклад, чаю із чапаралю. Таким чином, „натуральні” продукти не є цілком безпечними та нешкідливими.

Протиракові дослідження Офісу Альтернативної Медицини

Конгрес США дав дозвіл на відкриття Офісу альтернативної медицини в 1992 році. Метою цієї установи є „полегшення оцінки засобів нетрадиційної медицини” для визначення їх ефективності та для подальшої інтеграції в загальноприйнятну медицину. Офіс альтернативної медицини накопичує інформацію про поточні дослідження. Фактично кожен заклад із системи національних інститутів здоров'я проводить або дослідження, що торкаються застосування нетрадиційних засобів за їхнім профілем. Постійна підтримка від 17-ти агенцій Public Health Service складає понад 13 мільйонів доларів. Національний інститут зловживання медикаментами та Національний інститут серця, легенів і крові витрачають на вивчення нетрадиційної медицини значно більше коштів, ніж інші заклади.

Офіс альтернативної медицини провів 45 пілотних досліджень, включаючи кілька з ліку-

вання раку, проте їх результати поки що недоступні. Офіс альтернативної медицини створив, крім того, 10 центрів з університетськими базами для дослідження нетрадиційної медицини. Один із них міститься в Х'юстонському університеті (Texas Health Science Center) і відповідає за вивчення ролі нетрадиційної медицини в онкології.

Що казати хворим про нетрадиційну медицину?

Частина хворих на рак лікується нетрадиційними методами. Напевно, більшість із них використовує лікування за типом масажу, акупунктури, трав'яних чаїв у якості допоміжних засобів. Дуже важливо, щоб онкологи спілкувались із пацієнтами на тему нетрадиційної медицини з наміром вивчити, що використовують їх пацієнти на додаток до загальноприйнятого лікування. Необхідно зважити взаємодію (побічні ефекти, переваги) нетрадиційних засобів із лікуванням, яке отримують пацієнти.

Важливо, крім того, зрозуміти мотивацію хворих щодо використання нетрадиційної медицини або допоміжного лікування. Наприклад, неадекватне лікування больового синдрому залишається значною онкологічною проблемою і часто змушує пацієнтів шукати ефективніші та безпечніші альтернативи загальноприйнятому лікуванню (у такій ситуації може бути корисною акупунктура).

Чому хворі звертаються до нетрадиційної медицини

Дуже поширеною є недовіра до здатності класичної медицини ефективно лікувати онкологічні захворювання. Побічні ефекти хіміотерапії в багатьох випадках є настільки важкими, що громадська думка почала шукати „натуральні” продукти, прагнучи м'якшої та ефективнішої заміни загальноприйнятого лікування раку. Таблиця 1 відображає окремі допоміжні засоби, які можуть зменшити негативні прояви загальноприйнятого лікування.

Крім того, пацієнти висловлюють скарги на неперсоніфікованість сучасного онкологічного лікування. Вони звертають увагу на байдуже, обмежене та кваліфіковане ставлення онкологів як малих, так і великих широковідомих протиракових центрів. Запобіжні засоби, які застосовуються при пролонгованих побічних ефектах хіміотерапії, часто не дають ефекту. У багатьох випадках хворих не інформують про можливість їх розвитку. Нерідко пацієнти почувають себе безпорадними та ігнорованими. Багато з них не можуть зрозуміти, чому онкологія не має в своєму розпорядженні нетоксичних додаткових засобів, які б ефективно контролювали біль, зменшували стрес та полегшували побічні симптоми. США є позаду більшості європейських країн у створенні державних офісів допоміжної медицини і в наданні додаткових засобів, які підсилюють загальноприйняте лікування.

Багато хворих не хочуть лікуватися у великих протиракових центрах. Вони шукають не-

Таблиця 1.

Додаткові засоби для зменшення побічних симптомів та стресу, викликаних загальноприйнятим лікуванням раку

Медитація, біологічний зворотний зв'язок та інші релаксаційні техніки.
Масаж та акупресура.
Йоґа, кі гонґ, таї чі та інші легкі вправи.
Аромотерапія.
Спеціальні чаї.
Індивідуальна або групова порада та підтримка.
Музика, мистецтво та лікувальні вправи.
Акупунктура для контролю над болем та побічними ефектами лікування.

великі заклади, які можуть забезпечити як якість, так і триваліше життя. Ці невеликі заклади частіше застосовують допоміжні засоби. Окремі хворі вдаються до нетрадиційного лікування, прагнучи уважнішого підходу, щиріших стосунків, кращих можливостей для спільного прийняття рішення та проведення лікування.

Добрі стосунки між онкологом і пацієнтом та адекватне застосування допоміжних засобів може зменшити незадоволення офіційною онкологією, підбадьорити пацієнта, допомогти спростувати думку про те, що лише нетрадиційні „спеціалісти” можуть піклуватись про пацієнта як про людину, і надихнути хворих на продовження загальноприйнятого лікування.

Фінансові й адміністративні керівники органів охорони здоров'я та прихильники нетрадиційної медицини звертають увагу на допоміжне лікування, а в окремих випадках на нетрадиційні засоби, як дешевші і відповідніші до потреб хворих. В ідеалі треба зберігати рівновагу між науковим і технологічними досягненнями онкології та комфортом, що його можуть надати кращі види допоміжного лікування.

Короткий виклад підготував *Тарас Качмар*

Коментар

Журнал „The Oncologist” заснований у 1996 р. і призначений перш за все для підвищення фахового рівня спеціалістів-практиків — онкологів та гематологів. Разом з тим стаття, яку пропонує нині „Медицина світу”, без сумніву, буде цікавою не лише для вузьких спеціалістів, а й для лікарів загальної мережі, а, можливо, навіть і для далеких від медицини осіб. Справді, важко посперечатися в популярності із запропонованою темою. Безліч матеріалів про нетрадиційну медицину (звичайно ж, про її фантастичні „досягнення”) чатують на читача зі сторінок українських газет і журналів, про них можна почути і дізнатися з радіо- й телепередач.

В одному з попередніх чисел „Медицини світу” йшлося про значний прогрес, якого досягнуто „класичною” онкологією в лікуванні раку протягом останніх десятиріч. Широкі клінічні дослідження тривають, тому є всі підстави сподіватись, що наші послідовники зможуть зробити такі ж висновки, порівнюючи свої результати лікування з нашими. Але успіхи традиційної медицини і наукові досягнення останніх років мало цікавлять журналістів вітчизняних засобів масової інформації. Якщо проаналізувати публікації, то напрошується висновок, що арсенал ефективних протипухлинних засобів обмежується травами, отрутами, продуктами земної кори, ба навіть виділеннями людського організму. Як не дивно, але сучасний український лікар знає про названі з дозволу сказати, „ліки” значно більше, ніж про останні досягнення фармакологічної науки та індустрії. Спеціалісти-онкологи вже з острахом відкривають нові числа популярних тижневиків: якою то ще „панацеєю” здивують наш народ доблесні журналісти? Катрекс, вітурид, болиголов (і низка інших продуктів „а la Зубицькі”), нафта, сеча, хрящі акули, низка продуктів „New Ways”, спирт з олією, україн, пропес, флариксен, харківські маґніти і т. д., і т. п.

На недавній конференції з симптоматичного лікування раку в Швейцарії оголошено офіційні висновки оцінки окремих нетрадиційних методів терапії в онкології, Що її дали авторитетні спеціалісти з різних країн. Результати однозначно засвідчили, що жоден з аналізованих засобів не може претендувати на місце в онкологічній клінічній практиці. Дуже прикро, але у вказаній доповіді опосередковано прозвучало й ім'я нашої Батьківщини. Висновок експертів щодо препарату „україн” (Ukrain) містить такі вислови: „некваліфіковані дослідження”, „значні недоліки методики клінічних досліджень”, „спонсоровані виробником висновки”, „необґрунтовані висновки” і т. д.

Справді, методологія (а отже, й авторитетність) клінічних досліджень „україну” вкрай примітивна. З майже тридцяти показників, що характеризують якість таких досліджень, ук-

раїну має понад 90% незадовільних оцінок. Наведемо приклад „чудодійних” властивостей „україну”. Пояснимо спочатку, що при запущеному раку товстої кишки стабілізація спостерігається у 20—25% пацієнтів, які отримують стандартну нині терапію фторурацилом. Сучасні методики хіміотерапії, які вивчаються в провідних онкологічних центрах світу, підвищують цей показник до 30%. І от на престижній Європейській онкологічній конференції, яка відбулася наприкінці 1995 р. в Парижі, „вибухнула бомба” — цього разу онкологічна. Вітчизняні клініцисти (для авторитету, очевидно, до авторського колективу включено канадців та австрійців, які, правда, лише недавно покинули межі колишнього СРСР) здивували світ повідомленням, що під впливом української ефективності лікування раку товстої кишки зростає до 88,8%! Проте кожному серйозному спеціалістові зрозуміло, що таке повідомлення варто вмістити хіба що в рубриці „Блеф”. Так, Париж чарівний і, виявляється, вартує не тільки меси... Хоча завжди слід пам’ятати, що крім власного авторитету, є ще й честь твоєї держави. Можемо висловити жаль з приводу того, що назва препарату, яким фактично ошукують важкохворих, походить від назви нашої Батьківщини. Адже закордонні спеціалісти добре розуміють надуманість багатьох фантастичних властивостей „україну” і можуть переносити враження з повідомлень про цей препарат на все українське.

Поряд з „україном” у швейцарській доповіді було розвінчано „Wobe-Mugos” (суміш протеолітичних ферментів), „Iscaдор” (препарат із омели), „Polyerga” (виготовляється з селезінки свині), „NeuTumogin”... Називаємо ці „препарати”, бо їх іноді передають з-за кордону родичі наших хворих, вважаючи останніми досягненнями онкологічної науки. Зауважимо, що окремі з цих засобів нині дуже активно пробиваються на „дикий” український фармакологічний ринок, причому їх ціна суттєво вища порівняно з вартістю багатьох справді ефективних протипухлинних медикаментів. Іноді трапляється й так, що хворий, придбавши якийсь із таких засобів (вартість українська, наприклад, коливається близько позначки 1.000 американських доларів за 1 курс „лікування”), вже не має засобів навіть на задовільне харчування.

Нашим північно-східним сусідам пощастило більше: про дуже популярний нині в Росії „вітурид” у швейцарській доповіді не згадувалось. Експерти просто не знайшли жодного повідомлення про „чудодійні” онкологічні властивості сулеми в наукових виданнях, бо ж не можна такими назвати збірники, видані в Карелії. Проте слід зважити на офіційні дані „винахідниці” „вітуриду” п. Воробйової (в одному з інтерв’ю вона «скромно» порівнювала себе з Ейнштейном): у 1995 р. щомісяця вітуридом лікувалося принаймні по 50 громадян нашої країни (вартість одного курсу „терапії” — понад 1.000 доларів США).

Забезпечений від „посягань” закордонних експертів і такий „хіт” вітчизняних фармакологічних „едісонів”, як „пропес” (вартість курсу „лікування” — 800 американських доларів). Без жодної серйозної наукової публікації з висновками принаймні про результати I фази клінічних досліджень — відразу на перші сторінки газет і журналів! Потенційного покупця мала б кінцево переконати інформація про те, що хтось там в Ізраїлі (бо ж диваки є всюди) придбав (чи то хотів придбати) ліцензію на виробництво „пропесу”. Невелика анотація до пропесу вказує, що цей препарат тепер проходить II фазу клінічного дослідження, тобто визначається коло захворювань, при якому можна застосовувати цей препарат (аналогічний характер анотації і до препарату з Харкова — „флариксену”). Отже, хворий добровільно вступає у дослідження і навіть платить за це! Але загальноновизнаним правилом подібних досліджень у цивілізованих країнах є відсутність додаткових матеріальних витрат для пацієнта. Зрештою, хто буде аналізувати результати проведеної таким способом II фази? Звичайно, у напівофіційній анотації пропесу немає жодного слова про безпосереднє лікування раку. Є тільки тонкі натяки на чудодійні впливи на стан імунітету (сценарій абсолютно повторює той, що його викладено в перекладеній статті). Бідний імунітет, що тільки не впливає на нього! Дуже популярними в анотаціях нетрадиційних засобів є загадкові для широкої громадськості терміни — „імунomodуляція”, „супресори”, „кілери” і т.д. Розрахунок простий: хворий та його родина у відчаї, а тому не можуть тверезо проаналізувати інформацію. Спеціаліст-онколог пропонує операцію, опромінення чи хіміотерапію, що пацієнт сприймає з острахом. Чому б не побороти рак організму самого хворого? Це так привабливо, що навіть вартує заробітної платні за кілька років.

У публікаціях про лікування раку сумішшю олії та спирту (винахідник, безумовно, добре знав, чим переконати таємничу слов'янську душу: його, напевно, спонсорували вітчизняні або зарубіжні олійні і спиртові маґнати) навіть нема жодних наукоподібних обґрунтувань — виліковує і крапка.

Проте, як свідчить коментована стаття, проблема лікування раку нетрадиційними методами доволі гостро стоїть і в США, де наукові методи терапії і розвинутіші, і доступніші, порівняно з Україною. Ще важливіше, що у країнах Заходу є дієвіша законодавча база, яка дає можливість економічними чинниками ефективно боротися проти різного ґатунку паразитів на медичних проблемах. Справді, коло бажаючих лікувати рак нетрадиційними методами (особливо на ранніх стадіях) значно б звузилось після звертання кількох постраждалих родин хворих до адвокатів.

Можна навести чимало українських паралелей того, про що йдеться у статті. Виявляється, що навіть помилки в нас чужі — бо ж і в США при університетах є центри нетрадиційної медицини. Не вдалося, правда, з'ясувати, чи присуджують там почесні докторські звання заїжджим шарлатанам, бо в Україні й таке трапляється. У США захоплення хрящами акули зменшилось. Але ж не пропадати добру — адже ринок Східної Європи безмежний. Акул вис-тачить...

У січневому числі (1997 р.) респектабельного „Journal of Clinical Oncology” наведено офіційний погляд Американського товариства клінічної онкології (ASCO) на проблему нетрадиційного лікування раку. Недавні опитування засвідчили, що принаймні 10% хворих розпочинають своє лікування нетрадиційними методами. Дивно, але факт: у США нетрадиційні методи частіше застосовують відносно багатші та освіченіші пацієнти, порівняно з бідними хворими з низьким культурним рівнем. Подобається це спеціалістам-онкологам чи ні, але популярність нетрадиційної медицини тісно пов'язана з невдачами наукових методів лікування раку. Тому успіхи клінічної онкології будуть обмежувати поширення нетрадиційної медицини, проте сумнівно, чи вдасться коли-небудь витіснити її повністю.

Ярослав Шпарик